

Passuth Krisztina

EMLÉKTÖREDÉKEK 1956–61-BŐL

Hogy pontosan mikor kezdtem el az egyetemet, az nem egyértelmű. 1955-ben, mikor érettségiztem és felvételiztem művészettörténetre, akkor mindenesetre visszautasítottak „helyhiányra” való hivatkozással. Ezek után – mivel valamilyen munkahelyet be kellett tölteni, a Széchényi Könyvtár restauráló műhelyébe kerültem, a Guszev utcába, ahol közel egy évig semmit nem tanultam, még restaurálni sem, viszont közben a magam örömeire elkezdtem Egry József művészetével foglalkozni, ami nagyon érdekelt. De ezt is minden tanács, segítség nélkül csináltam, ahogy tudtam.

Az egyetemre – talán nem egészen véletlenül – 1956-ban vettek fel, még hozzá könyvtár-történelem szakra, mert kötelező volt a két szak, és nekem a megelőző Széchényi könyvtárbeli gyakorlatom miatt könyvtár szakot kellett felvennem. Tehát – igazság szerint – két olyan szakra kerültem be, amelyek közül egyik sem érdekelt. Művészettörténet szak akkor éppen nem indult, csak később, úgy emlékszem, 1957-ben kellett valami könnyített felvételit tenni, s akkor én a könyvtár-szakot leadva iratkozhattam be művészettörténetre.

Mindebbe erősen beleszólt az 1956-os forradalom.

1956 őszen éppen kivették a mandulámat, tehát nem mentem be az egyetemre, csak október 23 után, akkor többször is. Igyekeztem valami hasznosat is csinálni.

November 4. után persze nem volt egyetemi oktatás, ha jól emlékszem, februárban indult be megint, akkor én még a történész szakosokkal együtt a nagy előadóban Borzsák István¹ előadását hallgattam, ez volt az első előadás, amit egy idézettel kezdett a professzor: „borítsunk leplet a sírjukra.” Ezt a mondatot soha nem felejttem el: nemcsak nagyon bátor volt Borzsák részéről, de nagyon aktuális is: éppen a görög–latin szakosok közül harcoltak és haltak meg a legtöbben, s közülük kerültek legtöbben börtönbe is. (A későbbiekben még Borzsák tanársegéde: Sarkady János is.²)

Mindezek után valahogy összerázódott a mi igen szűk létszámú évfolyamunk: Gábor Eszter, Szigeti Ágnes, Mikus Jutka, Bundevev-Todorov Ilona és én. Mivel ilyen kevesen voltunk, az órákra általában – és főként 1957-től kezdve – összevontak az alattunk járó, sokkal népesebb évfolyammal, ahová – emlékeim szerint –

¹ Borzsák István (1914–2007), ókortudós, az MTA tagja. 1957-ig az ELTE tanára, majd politikai okokból állását elvesztette, s az Egyetemi Könyvtárban dolgozott. 1963-tól a debreceni egyetem tanára, majd 1973-tól ismét a budapesti egyetemen tanított.

² Sarkady János (1927–2006) ókortörténész. Borzsák István tanársegéde volt az ELTE-n. 1954 és 1958 között egyetemi adjunktus, 1958–1964 között középiskolai tanár, ezután Debrecenben tanított az egyetemen. 1987-ben az ELTE Ókortörténeti Tanszékének egyetemi tanára lett. 1988-tól 1995-ig ugyanitt tanszékvezető volt.

Kovalovszky Márta, Kovács Péter, Askercz Éva, Tóth Melinda, Péter Márta és mások jártak. Talán Perneczky Géza is ebbe az évfolyamba került, neki már volt egy konzervatóriumi diplomája. Egyébként festett, s az egyetlen kis szemináriumi szobát ki is sajátította, mondván, hogy neki nincs saját lakása, s a szemináriumban alkotta meg képeit – aminek mi, többiek, túlságosan nem örültünk. De Géza már akkor igazán szuverén egyéniség volt, nem hagyta magát zavartatni.

Az, hogy egy népesebb évfolyammal kerültünk össze, nagyon jó volt – a napokat általában az egyetemen töltöttük, rengeteget beszélgettünk, együtt mentünk a szemben lévő *Idegennyelvű könyvesboltba*, ha valamihez jegyzet kellett, néha együtt is tanultunk, együtt ebédeltünk a menzán. Géza, előrelátóan, a menzára nem fizetett be, a levest és a kenyeret ingyen adták, ő ezt a lehetőséget használta ki.

Emlékeim szerint az egyetemen – én legalábbis – jól éreztem magam, sokkal jobban, mint korábban az Árpád Gimnáziumban. Jó beszélgetések voltak, a történelem-szakosok közül akik már akkor kiváltak a többiek közül: Engel Pál³ és Komoróczy Géza⁴ voltak. És nemcsak műveltségükkel, nyelvtudásukkal váltak ki, hanem szellemességükkel, humorukkal – egész egyéniségükkel, ami már akkor leg-többünknek imponált.

Ami a tanárokat illeti, a művészettörténet szakon mindenképpen az akkori tan-
szekvezető, Vayer Lajos professzor egyénisége dominált.

Vayer professzor nem volt különösebben modern ember – de igen sokoldalú: a Velencei Biennáléknak hosszú évekig ő volt a magyar biztosa, holott a kortárs művészet egyáltalán nem érdekelte. Egy csomó más megbízása, stalluma is volt, amikre már nem emlékszem. De ami ezeknél fontosabb, hogy a reneszánsz művészetnek valódi szakértője volt, s amikor első óráit tartotta, gyakorlatilag akkor készülő Masolino könyvét adta elő nekünk. Úgy emlékszem, az első valódi művészettörténeti óráján a „cassonekról”⁵ beszélt hosszan (amiről nekem korábban a leghalványabb fogalmam sem volt). Masaccio, Masolino, s az ő köriük, képeik atmoszférája mind megelevenedett az órán, s még sok évvel később is, amikor sikerült Rómába, a San Clemente-be, a Brancacci-kápolnába eljutnom, ezek az előadások elevenedtek meg számomra.

Vayer ugyanakkor velünk szemben is igényes volt: kívülről kellett tudnunk a velencei paloták nevét, stílusjegyeit, különböző művészeti korszakokat, azok történeti sajátosságait. Persze, ennek az igényességnek megvoltak a maguk hátulütői is: emlékszem egy órára, amin az összes évfolyam részt vett, alig volt valami hely a lépcsőzetes nagy teremben. Vayer – aki mindig késve érkezett – elkezdte előadását a következő szavakkal „amikor az ember Velencében beszáll a vaporettóba és megpillantja a...”, ezen a ponton olyan felháborodás tört ki mindenkiből, hogy szinte meg szerettük volna ölni: hát ki jut el Velencébe vaporettóval, ha nem egyedül Vayer

³ Engel Pál (1938–2001) történész, egyetemi tanár, az MTA tagja.

⁴ Komoróczy Géza (1937–) hebraista, assziriológus, történész, egyetemi tanár.

⁵ Többnyire diófából készült, gazdagon díszített kelengyeláda.

Lajos? Ez is benne volt a pakliban, hogy ugyan sokat kellett tanulnunk (leginkább régebbi német nyelvű szakkönyvekből) – de eredetiben Magyarországon kívül alig láthattunk valamit. Mi több, még Magyarország a nyugati határhoz közel eső bizonyos területei is határsávnak számítottak, ahová sokszor még engedéllyel sem lehetett behatolni. Úgy emlékszem, hogy pl. Tóth Melindának, aki később nyugat-magyarországi középkori falképekről írta a szakdolgozatát,⁶ úgy indokolták meg a látogatás eltiltását, hogy „a szakdolgozat megírása nem népgazdasági érdek”.

Ha meggondolom, hogy ma, ha kinyitjuk a számítógépet, kéretlenül is a képek áradata kápráztat el – hogy akkor, nekünk, valójában hiányoztak a képek, az ábrák. Rossz minőségű, fekete-fehér reprodukciós, sokszor gótbetűvel szedett régebbi német könyvekből tanultunk – a képek látványa nem, vagy csak egész ritkán okozott örömet.

⁶ Tóth Melinda: A középkori falfestészet nyugat-magyarországi emlékei. Budapest, 1962.